

RIGSARKIVET

GENFORENINGEN 1920

MAXIBOG TIL 7.-9. KLASSE + GYMNASIE / HF

KORTE TEKSTER MED ARBEJDSSPØRGSMÅL · HISTORIEFORSTÅELSE OG KILDEKRITIK · NOTEPLADS

Genforeningen 1920

Maxibog til 7.-9. klasse, gymnasie og HF

1. udgave

© Rigsarkivet 2020

Tekst: Rigsarkivets undervisningsteam

Billeder: Fotografer og kunstnere er angivet ved billederne

Layout: Lind Graphics

Dette er en tidslinje udformet som arbejdshæfte til print. Arbejdsspørgsmålene i hæftet knytter sig til originale kilder, som ligger online.

Rigsarkivets tidslinjer indeholder kilder, der fortæller om en central begivenhed i danmarkshistorien. Tidslinjerne er et godt valg til at arbejde med kildekritik og hertil kan I med fordel bruge Rigsarkivets *Guldbog om kildekritik*. Tidslinjen *Genforeningen 1920* opfylder kravene til de faglige mål for historiefaget i grundskolen og på ungdomsuddannelser, hvilket uddybes i lærervejledningen, som findes på tidslinjen om *Genforeningen 1920*: kilderne.dk/tidslinjer.

En tidslinje indeholder:

- En kort introduktion til temaet.
- Nedslag om de store begivenheder i historien, hvortil der er originale kilder, læsevenlige udgaver af kilderne og spørgsmål til kilderne.
- Små *Tænk engang* nedslag med supplerende oplysninger om begivenheden, men uden arbejdsspørgsmål.

Rigsarkivets tidslinjer er gratis at bruge, men hvis tekster og billeder overføres til andre medier, skal Rigsarkivet krediteres (nævnes som kilde). Rigsarkivet forbeholder sig ret til ændringer og tager forbehold for fejl. Rigsarkivet har så vidt muligt søgt at finde frem til rettighedshaverne til de anvendte billeder. Skulle du mene at eje nogle rettigheder, der ikke er blevet honoreret, bedes du henvende dig til Rigsarkivet.

Har du kommentarer til tidslinjen, kan du sende dem til: skoletjeneste@sa.dk

Mere viden og digitale hjælpemidler

- *Den lille Guldbog om kildekritik* finder du på: kilderne.dk/guldbogen
- Alle Rigsarkivets tidslinjer finder du på kilderne.dk/tidslinjer

Sådan finder du kilderne til dette arbejdshæfte

1. Gå til kilderne.dk/kildekataloget
2. Vælg tema → ”Genforeningen”
3. Kilderne vises nedenfor søgefeltet
4. Tryk på ⊕ for at finde link til den originale kilde og den tilhørende læsevenlige udgave

GENFORENINGEN 1920

Kort over Slesvig.

Danmark tabte krigen i 1864 og mistede hertugdømmerne Slesvig, Holsten og Lauenborg. I 1867 blev hertugdømmerne indlemmet i kongeriget Preussen. I 1871 blev de også en del af det nye tyske kejserrige. Den nordlige del af Slesvig kaldtes dengang Nordslesvig. Nu kaldes den Sønderjylland.

I Sønderjylland boede der folk, som talte dansk og som følte sig som danskere (danskisindede). Derfor ville de hellere høre til Danmark end til Tyskland. I 1867 udgjorde de flertallet af befolkningen ned til en linje, som gik nord om Tønder og syd om Flensborg. De satte deres håb

til Paragraf Fem i den fredstraktat, som blev indgået, efter at Preussen havde sejret over Østrig i en kort krig i sommeren 1866. Paragraffen stillede de danske sønderjyder i udsigt, at de ved en folkeafstemning skulle afgøre, om de ville høre til Danmark eller forblive ved Tyskland. Imidlertid blev afstemningen ikke holdt. I 1878 blev bestemmelsen slettet. Det ramte de danske sønderjyder hårdt.

I de første to årtier efter 1864 gik Preussen kun langsomt frem med at gøre de danske sønderjyder til tyske statsborgere. Den tyske stat krævede, at de danske sønderjyder var loyale mod myndighederne og ikke lavede propaganda for en genforening med Danmark. Fra 1880'erne ændrede dette sig. I 1888 blev tysk det eneste tilladte sprog i skolen,

bortset fra i nogle få religionstimer, hvor dansk stadig var tilladt. Danske privatskoler blev lukket. Kort efter begyndte private tyske kredse og den preussiske stat at opkøbe små og store gårde fra danske landmænd for at videresælge dem eller udleje dem til tyske landmænd.

De danske sønderjyder måtte indstille sig på, at kampen mod fortyskningen blev lang, og at de måtte gøre mere for at bevare deres danske identitet og områdets danske karakter. De organiserede sig derfor i store og små nationale foreninger: Foreningen til det danske Sprogs Bevarelse i Nordslesvig (1880), Vælgerforeningen for Nordslesvig (1888) og Den nordslesvigske Skoleforening (1892). Dertil kom mange lokale foredragsforeninger, ungdomsforeninger, gymnastikfor-

Tv. Korporal Frederiksen fra krigen 1864. Digital colour: Sanna Dullaway. Foto: Rigsarkivet.

Th. top. Danmark efter nederlaget i 1864, hvor danskerne tabte og måtte afgive hertugdømmerne til Preussen.

Th. bund. Kvinderne overtog mange af mændenes opgaver under 1. Verdenskrig, bl.a. som postbude. Foto: M. Dahl, Atelie Stöckler, Sønderborg, Museum Sønderjylland, ISL.

eninger m.m. Der blev også bygget forsamlingshuse for de dansksindede rundt omkring i sognene.

Hovedkraften i dette arbejde var H.P. Hanssen (1862-1936). Han ville fremtidssikre danskheden indtil den dag, hvor der blev mulighed for en afstemning, sandsynligvis efter et tysk nederlag i en større europæisk krig. Han ville endvidere knytte de danske sønderjyder tættere sammen med danskerne nord for Kongeåen, så de identificerede sig med det moderne Danmark i stedet for Danmark før 1864. Han ville endelig arbejde politisk til gavn for de danske sønderjyder. Det gjorde han i den tyske regering bl.a. fra 1906 i den tyske rigsdag.

De tysksindede i Sønderjylland (den del af befolkningen i Sønderjylland der følte sig tyske) organise-

rede sig tilsvarende med Den tyske Forening for det nordlige Slesvig som hovedorganisation. Her dyrkede de troskaben mod kejseren og Det tyske Rige.

Den preussiske stat skærpede undertrykkelsen af de danske sønderjyder. Særlig i årene 1898-1901 under den såkaldte Køllerpolitik, opkaldt efter den preussiske overpræsident for Slesvig-Holsten Ernst M. von Köller. Den bestod i masseudvisninger af dansksindede til Danmark, forbud mod danske foreninger m.m. Selv om danskheden blev presset tilbage, var der dog stadig et dansk flertal i Sønderjylland, da 1. Verdenskrig brød ud i 1914.

Under 1. Verdenskrig (1914-1918) måtte også de dansksindede mænd gøre tjeneste på tysk side. Der faldt ca. 6.000 sønderjyder, og

ca. 4.000 blev krigsinvalid. Sønderjyderne mistede dobbelt så mange soldater, som hele Danmark mistede i krigen i 1864. På hjemmefronten var dagligdagen vanskelig. Kvinder, børn og gamle måtte erstatte soldaternes arbejdskraft.

Særlig i byerne var der mangel på mad, sæbe, tøj og brændsel m.m. Længslen efter fred var stor. I efteråret 1918 var tiden inde. Tyskland tabte krigen.

FOLKET BESTEMMER

*Den amerikanske præsident Woodrow Wilson, som udformede de 14 punkter til en fredsslutning. Han fik i 1919 Nobels fredspris.
Foto: Library of Congress.*

1. Verdenskrig varede i fire år fra 1914 til 1918 og endte med, at Det Tyske Rige tabte krigen. Nu skulle det besluttes, hvordan der kunne skabes fred igen i Europa.

Amerikanerne var med på fredskonferencen i Versailles i Frankrig i januar 1918 som en af sejrherrene. Den amerikanske præsident Woodrow Wilson (1856-1920) krævede i sine 14 punkter til en fredsslutning, at princippet om den nationale selvbestemmelsesret blev fulgt.

Princippet om den nationale selvbestemmelsesret går ud på, at en nation skal tilpasses de mennesker, der bor der. Folkets grænse eller nationalitet kan enten bestemmes efter objektive kriterier som fx

sprog, traditioner, kultur, historie og religion, eller efter et subjektivt kriterium, altså hvilken nation den enkelte indbygger ønsker at tilhøre. Det sidste betyder, at der skal afholdes en folkeafstemning, der afgør, hvor grænsen skal gå.

Allerede da fredsftalen efter 2. slesvigske krig blev indgået i 1866 - Freden i Prag - blev princippet om selvbestemmelsesretten bragt på banen i forbindelse med Nordslesvig (Sønderjylland) i paragraf 5. I 1869 forsøgte en gruppe af nordslesvigere at aflevere en adresse (en underskrevet henvendelse) til kejser Wilhelm af Preussen, hvori de bad kejseren opfylde paragraf 5.

KILDE: ADRESSE TIL KEJSER WILHELM, 1869

Læs § 5 i Pragfreden i adressen sendt til kejser Wilhelm

Find kilden i kilderne.dk/kildekataloget → Tema: Genforeningen

FOLKET BESTEMMER

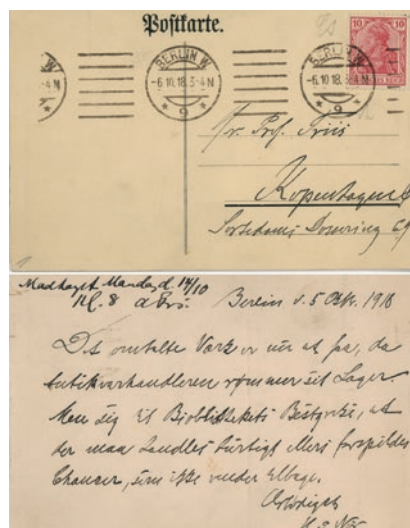
Tjek på kilden

1. Hvad er det for en kilde?
2. Hvornår er den skrevet?
3. Er det en primær eller en sekundær kilde?
4. Er der tale om førstehånds- eller andenhåndsuplysninger?
5. Hvem er kilden skrevet til?

Gå i dybden

6. Forklar med dine egne ord, selvbestemmelsesprincippet (det der står i Fredstraktatens artikel 5).
7. Hvad kan fordelene være ved at bestemme, hvor grænsen skal gå via selvbestemmelsesprincippet?
8. Hvad synes du om selvbestemmelsesprincippet?
9. Kender du eksempler på andre steder, hvor man har afholdt folkeafstemninger for at bestemme, hvor en grænse skal drages? Søg evt. på nettet.

REJSNING AF DET SLESVIGSKE GRÆNSESPØRGSMÅL

Tv. Kort over Slesvig.

Th. Postkort i kodesprog sendt fra H. P. Hanssen til historikeren Aage Friis. Foto: Rigsarkivet.

I oktober 1918 begyndte uroen at lure, og den dansksindede rigsdagsmand (medlem af den tyske Rigsdag), H.P. Hanssen fik opsnappet, at Det Tyske Rige ville kapitulere. Han øjnede med det samme en mulighed for at få § 5 fra Pragfreden opfyldt og få en afstemning om Nordslesvigs (Sønderjyllands) genforening med Danmark sat i stand.

Eftersom oplysningerne om det Tyske Rigets forestående nederlag stadig var fortrolige oplysninger, sendte han et postkort i kodesprog til Aage Friis i København for at videregive oplysningerne til den danske

regering. På den måde kunne den danske regering stå parat med et krav om en folkeafstemning. Aage Friis var en dansk historiker, der engagerede sig meget i det slesvigske spørgsmål.

Dernæst rejste H.P. Hanssen den 23. oktober 1918 et krav i den tyske Rigsdag, om at der skulle afholdes en folkeafstemning i Slesvig. Den 14. november fik H.P. Hanssen bekræftelse herpå fra den tyske udenrigsminister Wilhelm Heinrich Solf. Kort tid herefter tog H.P. Hanssen til møde i Vælgerforeningen i Aabenraa. Mere end 3000 mennesker var mødt op.

Vælgerforeningen for Nordslesvig blev oprettet i 1888 på initiativ af H. P. Hanssen og var de dansksindede sønderjydernes partiorganisation. Efter Preussens nederlag i 1. Verdenskrig

blev et af de store spørgsmål, som Vælgerforeningen diskuterede, hvor den fremtidige grænse skulle gå.

I det, der kaldes Aabenraa-resolutionen kan du læse, hvilke principper, H.P. Hanssen og Vælgerforeningen mente, skulle gælde for en kommende folkeafstemning.

KILDE: AABENRAA-RESOLUTIONEN, 18. NOVEMBER 1918

Find kilden i kilderne.dk/kildekataloget → Tema: Genforeningen

REJSNING AF DET SLESVIGSKE GRÆNSESPOERGSMAÅL

Tjek på kilden

1. Hvad er det for en type kilde?
2. Hvornår er kilden fra?
3. Er det en primær eller en sekundær kilde?
4. Er der tale om førstehånds- eller andenhåndsoplysninger?
5. Hvem er kilden skrevet til?

Gå i dybden

6. Beskriv med dine egne ord, hvad der står i kilden?
7. Synes du, at det er en retfærdig måde, at holde en folkeafstemning på? Tror du, at begge parter syntes det?
8. I postkortet til Aage Friis skriver H. P. Hanssen: *Det omtalte værk er nu at få, da antikvarboghandleren rømmer sit lager. Men sig til bibliotekets bestyrelse, at der må handles hurtigt ellers forspildes chancer, som ikke vender tilbage.* Hvad tror du, at H. P. Hanssen mener i postkortet?

TALEN TIL FOLKET

Tv. Mødet på Folkehjem i Aabenraa. Man regnede med ca. 500 deltagere, men der kom mere end 3.000 personer. H.P. Hanssen måtte derfor gentage sin tale udendørs.

Foto: Museum Sønderjylland, ISL.

Bund. Udsnit af kort over Slesvig.

Vælgerforeningens medlemmer underskrev Aabenraa-resolutionen den 18. november 1918. Herefter stod H. P. Hanssen frem på Folkehjemmets altan og holdt tale for de knap 3.000 fremmødte.

H.P. Hanssen indledte talen med at mindes de mange sønderjyder, der mistede livet i 1. Verdenskrig: *”Vor Tanke skal i Dag først dvæle ved dem, der maatte drage i Felten. Henvend 30.000 Nordslesvigere drog ud. Over 6.000 af dem er blevne derude. Verdenskrigen har kostet dobbelt saa mange Danske Livet, som Krigen i 1864.”*

Talen gjorde et stort indtryk på bl.a. gårdejer Peter Gad, der var rejst fra Hejsel til Aabenraa for at høre H.P. Hanssen.

KILDE: H.P. HANSSENS TALE FRA FOLKEHJEM 18. NOVEMBER 1918

KILDE: BREV FRA GÅRDEJER PETER J. GAD I HEJSEL TIL H.P. HANSSEN, 20. NOV. 1918

Læs H.P. Hanssens tale og gårdejer Peter Gads brev til H.P. Hanssen og svar på spørgsmålene.

Find kilderne i kilderne.dk/kildekataloget → Tema: Genforeningen

TALEN TIL FOLKET

Tjek på kilden (tale)

1. Hvad er det for en type kilde?
2. Hvem har skrevet kilden?
3. Hvornår er kilden nedskrevet?
4. Hvad er formålet med at skrive den?

Gå i dybden (tale)

5. Beskriv med dine egne ord, hvad udenrigsminister Wilhelm Heinrich Solf har sagt til H.P. Hanssen. Find eksempler i kilden.
6. Hvad betød udenrigsminister Wilhelm Heinrich Solfs udmelding for befolkningen i Nordslesvig?
7. Beskriv hvad H.P. Hanssen sagde til nordslesvigerne i sin tale? Synes du, at H.P. Hanssen har ret, i det han siger?

Tjek på kilden (brev)

1. Hvad er det for en type kilde?
2. Hvem har skrevet kilden? Og til hvem er kilden skrevet? Hvem er de to personer?
3. Hvornår blev den skrevet?
4. Hvad var formålet med at skrive den?

Gå i dybden (brev)

5. Beskriv med dine egne ord, hvad der står i kilden?
6. Hvilken stemning indeholder kilden?

SØNDERJYDER I NØD

Tv. Under 1. Verdenskrig var der mangel på metal, som blev brugt i krigsindustrien. Som erstatning for mønter, udstedte man derfor nødpengesedler. I afstemningstiden fik nødpengesedlerne et politisk budskab. Den ene side af nødpengesedlen var dansk, den anden tysk. Foto: Rigsarkivet.

Th. Nicolai Svendsen (1873-1966) var redaktør på aviserne "Hejmdal" og "Modermaalet". Portrættet er malet af Franciska Clausen og hænger på Folkehjem i Aabenraa. Foto: Museum Sønderjylland, ISL.

1. Verdenskrig sluttede i 1918. Som følge heraf var der stor nød i den almindelige del af befolkningen og særligt blandt de hjemvendte soldater.

Der blev derfor oprettet en række arbejder- og soldaterråd i de større byer og landarbejder- og bonderåd i landdistrikterne. Her samlede folk sig, som var utilfredse med den voksende sociale nød.

Rådene skulle afhjælpe nøden. Arbejderrådet stod f.eks. for at modtage ekstra forsyninger og dermed forhindre smugling over grænsen mellem Nordslesvig (Sønderjylland) og Danmark af madvarer, tøj, brændsel mm. Soldaterrådet stod for at modtage hjemvendte solda-

ter og sørge for, at de fik mad og noget at bo i.

I Nicolai Svendsens erindringer beskriver han den sociale nød bl.a. i byen Haderslev.

KILDE: NICOLAI SVENDSENS ERINDRINGER, MEDENS VI VENDEDE, 1935

Læs den indrammede del af kilden og besvar spørgsmålene.

Find kilden i kilderne.dk/kildekataloget → Tema: Genforeningen

SØNDERJYDER I NØD

Tjek på kilden

1. Hvad er det for en type kilde?
2. Hvem har skrevet kilden?
3. Hvem er kilden skrevet til?
4. Hvornår blev kilden nedskrevet?
5. Hvad var formålet med at skrive den?

Gå i dybden

6. Hvordan var situationen for lokalbefolkningen i Nordslesvig ifølge Nicolai Svendsen, da 1. Verdenskrig sluttede? Kom med konkrete eksempler fra kilden.

TÆNK ENGANG: GRÆNSESTRIDEN

Fra venstre: Rigsdagsmand H.P. Hanssen (1862-1936) var leder af Aabenraa-folkernes bevægelse og gik en for en grænse skabt ved selvbestemmelsesprincippet. Foto: Det kgl. Bibliotek.

Redaktør Ernst Christiansen (1877-1941) var førende inden for Dannevirke-bevægelsen. De ønskede grænsen fastlagt ved Dannevirke. Foto: Arkivet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig.

Historiker Vilhelm La Cour (1883-1974) var fremtrædende i Flensborg-bevægelsen. Han gik ind for at Flensborg skulle høre til Danmark efter afstemningen. Foto: Arkivet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig.

Der gik ikke lang tid, før danskerne i Sønderjylland og i Danmark blev indbyrdes uenige om, hvor den nye grænse skulle gå. I løbet af efteråret og vinteren 1918/19 dannede der sig tre forskellige holdninger til grænespørgsmålet.

Aabenraa-folkene holdt fast ved Aabenraa-resolutionen og princippet om folkernes selvbestemmelsesret som grundlag for den nye grænse. Deres leder var H.P. Hanssen. De lagde vægt på at der ikke kom flere tysksindede og tysktalende med til Danmark, end landet kunne integrere. Derudover ønskede de at styrke den danske nationalstat, idet

man regnede med, at Tyskland igen ville blive en stormagt.

Dannevirke-mændene krævede derimod en grænse langs med den historiske grænsevold i Sydslesvig mellem Slesvig by og Husum. De slog på Danmarks historiske ret til hertugdømmet Slesvig, som gik tilbage til vikingetid og tidlig middelalder. Dengang nåede dansk sprog og bebyggelse ned til Dannevirke. De skød folkernes selvbestemmelsesret til side som grundlag for den nye grænse.

Flensborg-folkene var mere positive over for folkernes selvbestemmelsesret. Der havde været dansk flertal i Flensborg i 1867, og derfor håbede de på, at der kunne blive det igen. De regnede også med, at

mange ville stemme dansk for at komme bort fra tysk nød og kaos. Efterhånden som det viste sig, at flertallet nok ville forblive tysk, gik flensborg-folkene over til at kræve Flensborg med til Danmark uanset udfaldet af folkeafstemningen.

STEMNINGSBILLEDER

Tv. Stor folkemængde ved tysk valgmøde i Flensborg den 22. februar 1920. Foto: Arkivet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig.

Th. Stor folkemængde foran Latinskolen i Flensborg, hvor der blev holdt dansk stormøde den 29. februar 1920. Foto: Arkivet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig.

De politiske bølger gik højt i tiden mellem 1. Verdenskrigs afslutning og selve afstemningen.

Stemningen i området påvirkede også den almindelige nordslesviger (sønderjyde). Nogle glædede sig og var spændte på fremtiden, mens andre var vemodige og bekymrede. Livet under tysk styre, som det havde været de seneste 50 år, stod til at skulle ændres – enten til det værre eller bedre alt afhængig af, hvordan man så på det.

TÆNK EN GANG: CLAUSEN-LINJEN

Kort over Clausen-linjen, der endte med at være sammenfaldende med den nuværende grænse.

H.V. Clausen (1861-1937)
Foto: Det kgl. Bibliotek.

Den danske historiker H.V. Clausen (1861-1937) interesserede sig for Sønderjylland, og lavede bl.a. en rejseguide om Sønderjylland.

Han førte desuden i slutningen af 1900-tallet detaljerede lister over de sønderjyske landmænd og deres hjemmesprog og nationalfølelse, jordejendom og meget mere.

På grundlag af disse studier vidste Clausen, hvor langt mod syd dansk sprog og nationalfølelse gik. I 1901 indtegnede han på grundlag af disse studier "Nordslesvigs sydgrænse" på et kort i bogen *Håndbog i det nordslesvigske Spørgsmaals Historie*.

Han tegnede desuden en delingslinje der angav, hvor befolkningen

overvejende var dansk og overvejende tysk. Delingslinjen blev til den linje, der angav grænsen mellem de to afstemningszoner.

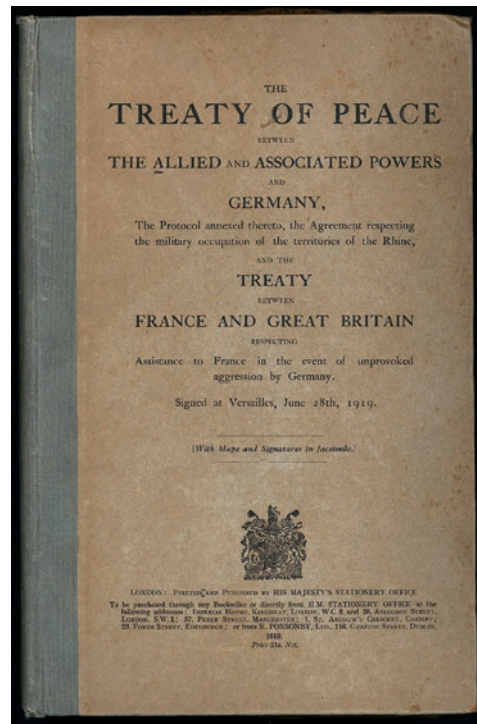
Den dansk-tyske grænse af i dag svarer næsten hertil.

FREDSKONFERENCEN I PARIS

Tv. Den dansk-slesvigske delegation på vej til fredskonference i Paris i marts 1919.
Foto: Museum Sønderjylland, ISL.

Th. Forsiden af Versailles-traktaten i engelsk udgave.
Foto: Wikipedia.

Vælgerforeningen var blevet enige om, hvilke principper de ønskede skulle være gældende ved den kommende folkeafstemning.

Derefter sendte H.P. Hanssen besked til den danske regering om resultatet. H.P. Hanssen bad desuden om, at den danske regering skulle henvende sig til fredskonferencen for at få de sønderjyske ønsker med i fredsforhandlingerne.

Han sendte også den erklæring med, som den tyske udenrigsminister Solf havde givet til ham. Heri stod der, at tyskerne accepterede at følge Woodrow Wilsons 14 punkter for genopbygningen af Europa efter 1. Verdenskrig, herunder princippet om den nationale

selvbestemmelsesret.

Ikke alle var dog tilfredse med den løsning. Dannevirkebevægelsen mente, at den kommende grænse skulle følge Eideren, Flensborgbevægelsen at grænsen skulle gå syd om Flensborg og Aabenraa-bevægelsen at grænsen skulle gå nord om Flensborg. I marts 1919 tog den dansk-slesvigske delegation afsted til fredskonferencen i Paris.

Den 16. juni 1919 blev de endelige fredsbetingelser offentliggjort, i det der kaldes Versailles-traktaten.

KILDE: VERSAILLES TRAKTATEN ART. 109, UDDRAG AF DE SLESVIGSKE SÆRBESTEMMELSER, 1919

Læs art. 109 i Versailles-traktaten om de slesvigske særbestemmelser og besvar spørgsmålene.

Find kilden i kilderne.dk/kildekataloget → Tema: Genforeningen

FREDSKONFERENCEN I PARIS

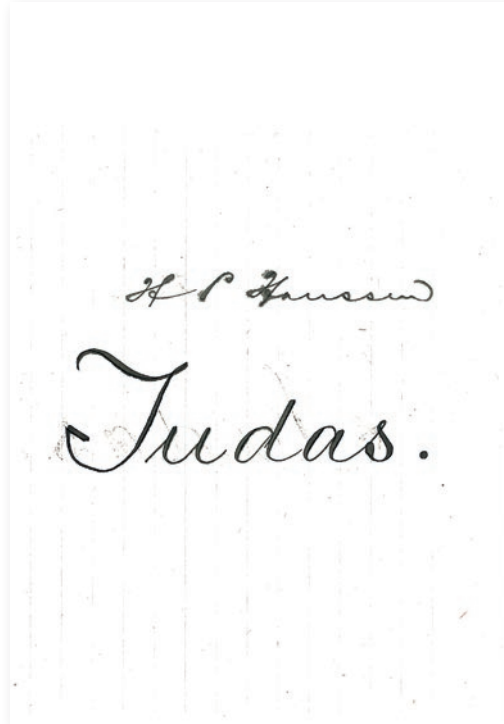
Tjek på kilden

- 1. Hvad er det for en type kilde?
- 2. Hvem har skrevet kilden?
- 3. Hvem er kilden skrevet til?
- 4. Hvornår er den dateret?
- 5. Hvad var formålet med at skrive den?

Gå i dybden

- 6. Hvordan skulle grænsen fastsættes? Hvilket princip gjaldt for afstemningen?
- 7. Hvor mange zoner blev området inddelt i? Hvorfor tror du, at området inddeltes i zoner?
- 8. Hvem havde stemmeret?

TÆNK EN GANG: H.P. HANSSEN

Tv. Portræt af H. P. Hanssen (1862-1936) malet af Robert Leepin.
Foto: Helge Krempin.

Th. Brev til H.P. Hanssen. Ikke alle var enige med H.P. Hanssens fastholdelse af folkenes selvbestemmelsesret.
Foto: Rigsarkivet.

I 1918-20 måtte H.P. Hanssen kæmpe mod Flensborgbevægelsen og Dannevirkemændene, der var uenige i hans holdning til, hvor grænsen skulle gå.

Under den nationalistiske storm, der rejste sig, blev han udsat for mange fornærmelser. Her kan du se, hvordan han bl.a. i smædebreve blev kaldt for Judas.

En følge af striden og grænsekampens bitterhed blev, at H.P. Hanssen ikke fik den fremtrædende rolle ved Genforeningens officielle festceremonier den 10. og 11. juli 1920, som hans politiske virke ellers berettigede ham til.

NEUTRALT OMRÅDE

Tv. Kort over Slesvig med zoneinddelingen.

Øverst. Nordslesvig var i de tre måneder, hvor selve afstemningstiden varede et selvstændigt område, og der blev derfor trykt særlige frimærker.

Foto: Rigsarkivet.

I Fredsaftalen fra Versailles i Frankrig fremgik det, at det slesvigske afstemningsområde fra den 10. januar 1920 skulle styres af en international kommission.

Indtil folkeafstemningerne havde fundet sted, var afstemningsområdet hverken dansk eller tysk, men i stedet neutralt. Derfor forlod det tyske militær området, og de tyske embedsmænd (folk med højere stillinger i staten) blev fjernet fra deres poster.

Da tyskerne havde forladt området, kom Den internationale kommission til, og de blev modtaget som befriere. De fik til opgave at sørge for, at afstemningsområdet blev styret fair, at madvarer blev

fordelt ligeligt og at valgene i de to zoner kom til at foregå som frie, hemmelige og uafhængige afstemninger.

KILDE: LANDRÅD SIMONS AFSKED MED FOLK I AABENRAA, 17. JANUAR 1920

KILDE: LANDRÅD LOEWS AFSKED MED FOLK, 13. JANUAR 1920

Læs de to opslag fra de to øverste embedsmænd i Haderslev og Aabenraa, som nu ikke længere skulle styre området og besvar spørgsmålene. Find kilderne i kilderne.dk/kildekataloget → Tema: Genforeningen

NEUTRALT OMRÅDE

Tjek på kilden

1. Hvad er det for typer af kilder?
2. Hvem har skrevet de to kilder?
3. Hvornår blev de skrevet?
4. Hvad var formålet med at skrive dem?

Gå i dybden

5. Hvordan tog de to embedsmænd afsked med folk i det område, som de havde styret? Beskriv med dine egne ord, stemningen i opslagene?
6. Hvorfor tror du, at de to embedsmænds beskrivelser er så forskellige?

KAMP TIL STREGEN

Øverst tv. Flagning i gaderne i Storegade i Aabenraa på afstemningsdagen d. 10. Februar 1920, Foto: Museum Sønderjylland, ISL.

Nederst tv. Børn, der står og kigger på afstemningsplakater i Flensborg. Foto: Museum Sønderjylland, ISL.

Th. Kort over Slesvig med zoneinddelingen.

Op til afstemningerne i 1920 foregik der en voldsom debat med megen propaganda.

fra tysk side ca. 200.000 plakater. Plakaterne havde ofte et stærkt symbolsprog og et klart budskab.

Propagandaen havde til formål at få folk til at stemme – ikke bare at stemme, men til at stemme på en bestemt måde. De nationale følelser fik frit spil.

Slesvig var inddelt i 2 afstemningszoner. 1. zone var området fra den nuværende dansk-tyske grænse og op til Kongeåen. Den 2. zone eller Mellemslesvig var området fra Flensborg og sydpå til en linje fra Flensborg-Tønning og til øen Føer (se kort).

Der blev både i 1. og 2. zone produceret tryksager og afstemningsplakater i et hidtil uset omfang, der skulle skabe debat. På dansk side blev der trykt 107.700 plakater og

KILDE: AFSTEMNINGSPLAKATER TEGNET AF THOR BØGELUND (1890-1959), 1920 OG HARALD SLOTT-MØLLER (1864-1937), 1920

Vælg og undersøg to plakater og besvar spørgsmålene.

Find kilden i kilderne.dk/kildekataloget → Tema: Genforeningen

KAMP TIL STREGEN

Tjek på kilden

1. Hvad er det for en type kilde?
2. Beskriv, hvordan billedet ser ud:
Beskriv fx hvilke farver der er brugt, er der tekst på plakaten?
Hvad står der? Hvilket sprog er teksten skrevet på. Hvorfor det?
3. Hvilke symboler er der på plakaten?
4. Hvem har tegnet plakaten?
Hvem er han?
5. Hvilket formål har plakaten haft?

Gå i dybden

6. Beskriv plakaterne – hvad er det, de vil fortælle?
7. Hvad er det for argumenter, plakaterne kommer med?
Hvilket billede tegner plakaterne af henholdsvis ”en selv” og ”de andre”? Hvad er det for en national identitet, man gerne vil fremvise?
8. Vil plakaterne kunne bruges i en tilsvarende afstemning i dag?

TIL STEMMEBOKSEN!

Tv. Den, der skulle stemme fik en blå kuvert og gik herefter ind i stemmeboksen. Her var to stakke med tosprogede stemmesedler. Den stemmeberettigede puttede den ene seddel i kuerten, som herefter kom i stemmeboksen. Foto: Rigsarkivet.

Th. Kort over Slesvig med zoneinddelingen.

Afstemningerne foregik over to dage, nemlig den 10. februar 1920 og den 14. marts 1920 i henholdsvis 1. zone og 2. zone. Det var en stor dag. De politiske debatter og den symboladede propaganda foregik lige indtil sidste øjeblik.

Gaderne var klædt med flag, og det summede af liv. Valgdeltagelsen var høj. 100.000 mænd og kvinder, svarende til 90% af de stemmeberettigede, afgav deres stemme i 1. zone. I 2. zone stemte 64.000 indbyggere svarende til ca. 80%.

KILDE: UDDRAG FRA AAGE MØLLER JACOBSENS DAGBOG, 1920

KILDE: KORT OVER STEMMEFORDELING, TEGNET AF JØRGEN ANDERSEN, 2009

Aage Møller Jacobsen boede i Brønø og skrev dagbog. Læs hans oplevelser af afstemningsdagene i Aabenraa og Flensborg og besvar spørgsmålene. Find kilderne i kilderne.dk/kildekataloget → Tema: Genforeningen

TIL STEMMEBOKSEN!

Tjek på kilden

1. Hvad er det for en type kilde?
2. Hvem har skrevet kilden?
3. Hvornår blev kilden skrevet?
4. Hvad tror du, at formålet var med at skrive den?

Gå i dybden

5. Hvordan beskriver Aage Møller Jacobsen stemningen ved afstemningen i Brønø og i Flensborg? Er der forskelle/ligheder?
6. Hvordan er hans forventninger til fremtiden? Giv eksempler fra teksten.
7. Sammenlign valgprocenten ved afstemningen om grænsedragningen med stemmeprocenten ved seneste EU-valg (søg på nettet efter EU-stemmeprocenten). Er der forskelle? Hvorfor/hvorfor ikke tror du?
8. Se på kortet med afstemningsresultatet (stemmefordeling). Hvordan endte afstemningerne i zone 1 og zone 2? Synes du, at resultatet er overraskende?

TÆNK EN GANG: TO NATIONALE MINDRETAL

Tv. Det tyske mindretal i Danmark holdt deres møder på stedet Knivsbjerg. Indtil genforeningen havde tårnet en statue af Bismarck på toppen.

Foto: Museum Sønderjylland, ISL.

Th. Monumentet på Knivsbjerg blev sprængt i luften den 16. august 1945 lige efter 2. Verdenskrigs afslutning af danske modstandsfolk.

Foto: Museum Sønderjylland, ISL.

Efter afstemningerne så Danmark pludselig anderledes ud. Derudover var der nu et tysk mindretal i Danmark. Altså tyskere der var “tvunget” til at leve i Danmark, hvis de ikke flyttede. På den anden side af grænsen var der stadig et dansk mindretal.

Det tyske mindretal i Danmark holdt deres møder på det højeste sted i Sønderjylland, kaldet Knivsbjerg. Indtil genforeningen stod der på en repos på tårnet en statue af Bismarck. Den blev fjernet efter genforeningen. Efter 2. Verdenskrig, den 16. august 1945 blev monumentet Bismarcktårnet sprængt i luften af danske modstandsfolk.

FESTLIGHEDER

Efter afstemningen den 10. februar 1920 begyndte arbejdet med at indføre dansk administration i Nordslesvig.

Nu skulle danske embedsmænd overtage de administrative opgaver, og den danske krone, dansk postvæsen og paskontrol skulle indføres. Det praktiske arbejde med at afstikke grænsen tog selvfølgelig lidt tid, og blev først færdiggjort i 1920-21. Den sociale uro blev dog ikke afhjulpel med genforeningen med Danmark, men fortsatte med at ulme. Priserne var stadig høje, og der var stadig stor mangel på brød og andre livsfornødenheder.

Den 10. juli 1920 indledte man fejringen af genforeningen med fester og højtideligheder rundt om-

kring i landsdelen. Festlighederne varede en hel uge. Kong Christian den 10. juli red over den gamle kongegård-grænse for at markere, at den ikke længere fandtes. Herefter gik turen gennem hele 18 blomsterudsmykkede æresporte. Kongens optog blev fulgt af tusindvis af festklædte mennesker.

Den 11. juli var der stor fest i Dybbøl-skanserne med omkring 50.000 mennesker. Her holdt Statsminister Niels Neergaard en kort tale, hvori han bl.a. sagde til de dansksindede på den anden side af grænsen, der ikke fik del i Genforeningen: "Det kan jeg sige på regeringens vegne, ja, på hele det danske folks vegne: De skal ikke blive glemt."

Hovedtalen blev holdt af formanden for Vælgerforeningen, lensgreve Otto Didrik Schack, godsejer på

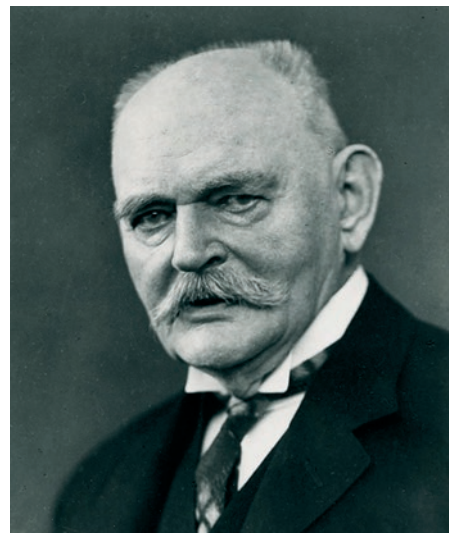
Schackenborg, selvom det måske havde været mere rimeligt, at det havde været H.P. Hanssen. Uenighederne blandt Dannevirkebevægelsen, Aabenraa-folkene og Flensborg-folkene om, hvor grænsen skulle gå, var dog blevet så store, at H.P. Hanssen måtte vige pladsen som hovedtaler. Af samme grund fik H.P. Hansen heller ikke lov til at byde kongen velkommen, da han dagen forinden red over den slettede kongegård-grænse.

Forrige side. Genforeningsfesten i Dybbøl.
Politikken havde arrangeret et fly til at
kaste Dannebrog ned fra himlen.
Foto: Museum Sønderjylland, ISL.

Øverst tv. Hovedtalen ved Genforenings-
festen blev holdt af lensgreve Otto Didrik
Schack (1882-1949). Portrættet er malet af
Agnes Schmidt og hænger på Folkehjem i
Aabenraa. Foto: Museum Sønderjylland, ISL.

Øverst th. Statsminister Niels Neergaard
(1854-1936) holdt tale ved Genforeningsfe-
sten på Dybbøl.
Foto: Museum Sønderjylland, ISL.

Kong Christian X på den hvide hest, 1920.
Oliemaleri af Stefan Viggo Pedersen
(1891-1965).
Foto: Museum Sønderjylland, ISL.

PERSPEKTIVER UD I VERDEN

Tv. Den dansk-tyske grænse ved Kruså-overgangen. Ved nogle af de større danske-tyske grænseovergange laver politiet grænsekontrol på den danske side.

Foto: Mai-Brit Lauritsen

Th. Kongeåen, som udgjorde den gamle grænse mellem Slesvig og Danmark.

Foto: Museum Sønderjylland, ISL.

Sønderjylland var ikke det eneste sted, hvor grænserne blev forandret efter den 1. Verdenskrig.

De store imperier med flere nationaliteter blev opløst til fordel for nationalstater. Ruslands opløsning førte i 1917-1918 til at Finland, Estland, Letland, Litauen og Polen opstod som selvstændige stater. Fredstraktaterne førte til oprettelse af Tjekkoslovakiet som selvstændig stat. Et stærkt reduceret Ungarn blev helt uafhængigt af Østrig. Jugoslavien opstod som et forenet kongerige for serber, kroater og slovenere. Uden for traktaterne tilkæmpede Irland sig i 1922 status som britisk dominion og i 1937 fik irerne fuld selvstændighed fra Storbritannien, som dog beholdt Nordirland.

Sønderjylland var heller ikke det eneste sted, hvor der blev holdt folkeafstemning om grænsen. I Allenstein i Østpreussen og i Marienwerder i Vestpreussen stemte store flertal for at blive ved Tyskland. Kun tre landsbyer kom til Polen. Øvre Schlesien blev efter en afstemning delt mellem Tyskland og Polen. I Kärnten stemte flertallet for at forblive ved Østrig i stedet for at blive afstået til Slovenien. I Burgenland stemte flertallet derimod for at blive i Ungarn frem for at komme til Østrig. I Saar skete afstemningen først i 1935. Den faldt ud til tysk fordel.

Også i vor tid bliver folkeafstemninger undertiden brugt til at løse nationalitetskonflikter. Folkenes selvbestemmelsesret er stadig en faktor i den internationale politik. Stormagter og de internationale organisationer er imidlertid ikke meget for at

ændre på de eksisterende stater og deres grænser. I 2011 blev Sydsudan dog uafhængigt af Sudan ved en folkeafstemning. I 2014 var der afstemning i Skotland om uafhængighed fra Storbritannien, som viste et lille flertal for at forblive i UK. Samme år stemte et flertal af indbyggerne på Krim for at blive indlemmet i Rusland. Afstemningen skete imidlertid med en meget kort frist uden mulighed for en fair valgkamp. Der var ingen international kontrol. Krimafstemningen levede derfor ikke op til demokratisk standard. I 2017 iværksatte regionalregeringen i Catalonien en afstemning om uafhængighed fra Spanien. Den spanske centralregering i Madrid søgte at forhindre afstemningen med magt. Et stort flertal gik ind for uafhængighed, men valgdeltagelsen var beskedent og resultatet omdiskuteret.

GENFORENINGEN SOM HISTORIEBRUG

*Statsminister Mette Frederiksen.
Foto: Statsministeriet*

Den første statsminister som holdt en nytårstale, var Thorvald Stauning i 1940.

Fra 1946 blev det en fast tradition at statsministeren holder en nytårstale. I talerne har statsministeren mulighed for at fortælle om, hvilke mærkesager, der er vigtige for vedkommende. Ofte inddrages aktuelle problemstillinger i samfundet, og særligt dem, som statsministeren vil lægge vægt på i sit politiske virke, fremhæves.

RIGSARKIVET

I 1920 blev Sønderjylland forenet med Kongeriget Danmark efter at have været en del af det tyske Rige i 56 år som følge af nederlaget i krigen 1864.

Sønderjylland blev dengang kaldt Nordslesvig og bestod af de tre hertugdømmer: Slesvig, Holsten og Lauenborg. I 1867 blev hertugdømmerne indlemmet i kongeriget Preussen og i 1871 blev de en del af det nye tyske kejserrige.

Denne maxibog fortæller om de historiske begivenheder der førte til genforeningen i 1920. Bogen indeholder tekster, kildekritiske arbejdsspørgsmål og har noteplads til svar. Spørgsmålene knytter sig til originale kilder som breve, traktater, dagbøger, artikler og propaganda, som du finder du i Rigsarkivets online kildekatalog.

Maxi-bøger er en ny serie af arbejdshæfter indenfor kildekritik fra Rigsarkivet. Hvert hæfte kan bruges som en del af et forløb om et historisk emne eller som en selvstændig øvelse i kildekritik. I 2020 er yderligere planlagt udgivelse af: Den danske slavehandel, Invasionen 9. april og Den danske udvandring til USA. Hæfterne kan printes fra kilderne.dk/maxibog. Rigsarkivet er en statlig institution under Kulturministeriet med det formål at indsamle og opbevare historiske kilder og data fra myndigheder i Danmark og at stille dem til rådighed for offentligheden.

KILDERNE

Rigsarkivets Undervisningsportal

KILDERNE.DK